

Rechterlijke motiveringsstijlen en maatschappelijke acceptatie van uitspraken

NTBR 2020/42

Discursieve motivering is in de mode. In (delen van) de rechtspraak en rechtswetenschap leeft de gedachte dat discursieve motivering de acceptatie van rechterlijke uitspraken in de maatschappij ten goede komt. In dit onderzoek hebben we onderzocht of, en zo ja, in hoeverre, de gehanteerde motiveringsstijl de maatschappelijke aanvaarding van rechterlijke uitspraken beïnvloedt. Uit onze studie blijkt dat men de invloed van een discursieve motiveringsstijl op de acceptatie van rechtspraak niet dient te overschatten. Dat is een belangrijke nuance in het debat over de wenselijkheid van bepaalde motiveringsstijlen. Vanuit het oogpunt van aanvaardbaarheid van rechtspraak voor de justitiabele is discursieve motivering niet per se noodzakelijk.

1. Inleiding

1.1 *Beter motiveren = meer acceptatie van rechtspraak?*

Regelmatig wordt de civiele rechter geconfronteerd met procedures waarin maatschappelijk gevoelige (rechts)vragen voorliggen. Denk voor het civiele aansprakelijkheidsrecht, het deelterrein waarop wij in dit artikel focussen, onder meer aan kwesties over de aansprakelijkheid van een ziekenhuis en/of een arts in wrongful-life and wrongful-birth procedures, aansprakelijkheid van de Staat voor onjuistheden in de verblijfsvergunningprocedure voor vluchtelingen, de aansprakelijkheid van de Staat voor de massamoord in Srebrenica, het gaswinningsdossier en de verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid van private en publieke actoren ten aanzien van klimaatverandering. Het gaat in deze gevallen om vraagstukken waarin het recht veelal onduidelijk is en aanzienlijke maatschappelijke belangen op het spel staan. Soms lopen bovendien de visies op de wenselijke aanpak van het vraagstuk in de maatschappij aanzienlijk uiteen. Dergelijke 'moeilijke' gevallen doen vragen rijzen over onder meer de rechtsvormende en maatschappelijke

rol van de civiele rechter. Voor de rechter geldt dat, omdat het juridische kader veelal niet de gewenste duidelijkheid biedt, hij tegen die achtergrond een afweging moet maken tussen verschillende, soms tegenstrijdige, maatschappelijke belangen. De maatschappelijke gevolgen van die afweging kunnen bovendien verstrekkend zijn.

In dit soort situaties bestaat behoefte aan een rechter die oog heeft voor zijn maatschappelijke positie en zich rekenschap geeft van de manier waarop hij in een concreet geval daaraan invulling geeft. Het belangrijkste mechanisme dat de civiele rechter ter beschikking staat om die rekenschap af te leggen, is de schriftelijke uitspraak en de daarin gehanteerde motivering.² Echter, juist in de hiervoor bedoelde 'moeilijke' gevallen rijzen vragen over de te hanteren motiveringsstijl. Zo is in de literatuur nogal eens de kritiek geuit dat de civiele rechter (lees: de Hoge Raad) zich in die motivering te vaak achter technisch-juridische overwegingen 'verschuilt', terwijl andere achterliggende overwegingen de doorslag zouden hebben gegeven. In de literatuur is om die reden onder meer kritiek geuit op de motivering in *Duwbak Linda*, *Wrongful birth I*, *Vie d'Or* en het *Iraanse vluchteling-arrest*.³ Om aan die kritiek tegemoet te komen zou de civiele rechter er goed aan doen meer discursief te motiveren, zo wordt wel gesteld. Een discursieve motivering houdt in dat de civiele rechter, naast de gangbare overwegingen die hij kan hanteren bij rechtsvinding en -vorming (denk aan verwijzing naar wetgeving, wetsgeschiedenis, rechtspraak en literatuur, wetshistorische, systematische en teleologische overwegingen, interne en externe rechtsvergelijking, anticipatie op nieuw recht, etc.),⁴ tevens de ideologische, praktische en policyoverwegingen die ten grondslag liggen aan zijn beslissing, expliciteert en zowel de argumenten voor en tegen de gekozen oplossing benoemt.⁵ Discursieve motivering is om een aantal redenen in de mode. Naast dat de kwaliteit van het recht erdoor verbeterd zou worden, is de

¹ Citeerwijze: E.R. de Jong e.a., 'Rechterlijke motiveringsstijlen en maatschappelijke acceptatie van uitspraken', *NTBR* 2020/42, afl. 10. Elbert de Jong en Ivo Giesen zijn beiden hoogleraar privaatrecht aan het Molengraaff Instituut voor Privaatrecht en het Utrecht Centre for Accountability and Liability Law van de Universiteit Utrecht. Niek Strohmaier is universitair docent aan de afdeling Bedrijfswetenschappen, Faculteit Rechtsgeleerdheid, Universiteit Leiden. Willem van Boom is hoogleraar civiel recht aan diezelfde faculteit. De auteurs danken Tessa van der Rijst (toen LRM student aan de UU; inmiddels AIO aan de VU) voor de waardevolle assistentie die zij heeft verleend bij het literatuuronderzoek. Het empirische materiaal dat ten grondslag ligt aan deze studie (de ruwe data, vignetten en vragenlijsten) is te vinden via DANS via deze link: <https://doi.org/10.17026/dans-xsu-gct8>. Het is ook mogelijk het materiaal op te vragen bij één van de auteurs.

² Andere mechanismen, zoals publiekssamenvattingen en toelichtingen in de media, laten we buiten beschouwing.

³ Zie HR 13 oktober 2006, ECLI:NL:HR:2006:AW2080, *NJ* 2008/529, m.nt. C.C. van Dam, onder 15 van de noot; de noot Vranken bij HR 13 april 2007, ECLI:NL:HR:2007:AZ8751, *NJ* 2008/576; Conclusie A-G Spier onder 3.2 e.v.: ECLI:NL:PHR:2007:AZ8751; T. Hartlief, 'Wat doet de Hoge Raad anno 2015 in het aansprakelijkheidsrecht', *AA* 2015, p. 914-926, p. 924.

⁴ Zie *Asser/Vranken Algemeen deel*** 1995/3, nr. 116 e.v.; I. Giesen, *Rechtsvorming in het privaatrecht*, Monografieën BW, Wolters Kluwer 2020, nrs. 23-40.

⁵ Zie J.B.M. Vranken, 'Consequenties van een versterking van de rechtsvormende taak van de Hoge Raad: talrijk, divers en soms vergaand', *NJB* 2009/806. Zie, met verwijzingen, E.R. de Jong & T.E. van der Linden, 'Rechtspreken met oog voor macro-effecten? Een bespreking van de mogelijkheden om rekenschap te geven van macro-effecten in het aansprakelijkheidsrecht', *NTBR* 2017/2, p. 4-16, p. 13.

gedachte dat discursieve motivering de acceptatie van rechterlijke uitspraken in de maatschappij ten goede komt.⁶

1.2 Te exploreren verbanden en opzet van dit artikel

De vraag die de aanleiding voor deze bijdrage vormt is of deze aanname klopt. Bestaat er een noemenswaardig verband tussen motivering en de acceptatie van rechterlijke uitspraken? Wordt een discursief vonnis inderdaad méér door de maatschappij geaccepteerd dan een technisch-juridisch vonnis?⁷ En indien dat het geval is, welke vormen van motivering, ofwel: welke motiveringsstijlen, komen de acceptatie van rechtspraak in de samenleving dan het meest ten goede? Een mogelijke vervolgvraag is ook: wat als de aanname niet klopt? Wat betekent dit voor de aan de motivering te stellen eisen?

Een verkennend literatuuronderzoek naar de bestaande kennis en inzichten over de relatie tussen motivering en acceptatie van rechterlijke uitspraken, leert dat het bestaande onderzoek met name ziet op de acceptatie van rechtspraak vanuit een 'procedural justice'-perspectief (de ervaringen van betrokkenen met procedures) zonder dat daarbij tot op heden veel aandacht is besteed aan de motiveringskant van uitspraken en de invloed daarvan: het gaat eigenlijk steeds om de ervaring met de procedure, de directe interactie met de rechter.⁸ Bovendien richt deze literatuur zich op de acceptatie van rechtspraak door de procespartijen. De rechterlijke motivering is echter ook bedoeld voor derden (zie hierna in par. 2). De relatie tussen maatschappelijke acceptatie van rechtspraak en motiveringsstijlen is derhalve nogal onontgonnen terrein. We kwamen enkel een studie uit de Verenigde Staten van Farganis tegen die we hierna bespreken (in par. 3).

Onze bijdrage beoogt dit onontgonnen terrein te verkennen. In ons onderzoek, dat we hierna verder uiteenzetten, hebben we met een experimentele opzet onderzocht welk verband bestaat tussen de gehanteerde motiveringsstijl en de acceptatie van de uitkomst in een procedure. De eerste stap daarbij is het onderscheiden van verschillende motiveringsstijlen en hoe die gemeten kunnen worden (par. 2). We onderscheiden een technisch-juridische, een sacrale en een discursieve motiveringsstijl. Vervolgens hebben we een theoretisch kader ontwikkeld waarbinnen de relatie tussen deze motiveringsstijlen en de aanvaarding van rechtspraak kan worden onderzocht (par. 3). Dat kader hebben

we ontwikkeld door de kennis en inzichten naar de vraag waarom mensen een uitspraak al dan niet accepteren, in kaart te brengen. Hierna zal blijken dat met name het zogeheten *morele mandaat* en de mate van *institutionele loyaliteit* een belangrijke invloed hebben op de mate waarin mensen uitspraken accepteren. Vervolgens hebben we een aantal te exploreren verbanden tussen de gehanteerde motiveringsstijlen en de aanvaarding van rechtspraak geformuleerd. Bijvoorbeeld: naarmate men het meer oneens is met de inhoudelijke uitkomst, draagt een discursieve motiveringsstijl meer bij aan de aanvaarding van die uitkomst dan een technisch-juridische stijl. We hebben de verbanden – die worden uitgewerkt in paragraaf 3 – vervolgens getoetst. We hebben respondenten drie casus met drie verschillende motiveringsstijlen voorgelegd (par. 4 en par. 5). De resultaten van deze toetsing schetsen uiteindelijk het beeld dat de stijl waarmee de rechter een vonnis motiveert weinig tot geen invloed heeft op de mate waarin derden een uitspraak accepteren (par. 6). Dit lijkt op het eerste gezicht een teleurstellend resultaat, maar schijn bedriegt. Hoewel juristen misschien het idee hebben dat de maatschappij behoefte heeft aan discursieve motivering, blijkt dat discursieve motivering in werkelijkheid geen noemenswaardige invloed heeft op de maatschappelijke acceptatie van rechtspraak. Dat is een belangrijke nuance in het debat over de wenselijkheid van bepaalde motiveringsstijlen.

2. Motivering als scharnier tussen rechter en samenleving

2.1 Ideeën over deugdelijk motiveren: functies en ideeën

Een rechterlijke uitspraak dient, onder meer ingevolge artikel 121 van de Grondwet, artikel 5 van de Wet op de Rechterlijke Organisatie, artikel 230 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering en artikel 6 van het Europees verdrag van de Rechten van de Mensen, de gronden te bevatten waarop deze berust. De rechter motiveert zijn beslissing, aldus de norm die standaard in de civiele rechtspraak wordt gehanteerd, zodanig dat hij deze inzichtelijk en controleerbaar maakt voor de procespartijen, professionele rechtsbeoefenaren en de samenleving in zijn geheel.⁹ Of aan de motiveringsplicht is voldaan, moet steeds *in concreto* worden beoordeeld. In ieder geval dient een motivering begrijpelijk en vrij van innerlijke tegenstrijdigheid te zijn, dient zij de beslissing te verklaren, en moet die beslissing bovendien logisch voortvloeien uit de motivering, en ook de opbouw en het taalgebruik in de uitspraak moeten helder zijn.¹⁰ Over de vraag of er andere eisen, en zo ja welke en onder welke omstandigheden, aan de motivering moeten worden gesteld, is veel literatuur verschenen.¹¹ Algemeen wordt aanvaard dat de motiveringsplicht een gedifferentieerde plicht is, waarvan de

6 Hartlief 2015, p. 924. Zie eveneens Giesen 2020, nr. 47; J.B.M. Vranken, 'Consequenties van een versterking van de rechtsvormende taak van de Hoge Raad: talrijk, divers en soms vergaand', *NJB* 2009/806. Zie ook Buruma die een andere mening is toegedaan en stelt dat uitgebreide motiveringen het gezag van de Hoge Raad kunnen ondermijnen en daardoor niet altijd wenselijk zijn. Zie Y. Buruma, 'Zuinig motiveren, maar wel uitleggen', *Ars Aequi* 2015, afl. 2, p. 150-158. Zie ook T. Beumers, P. Broere & C. de Kluiver, 'Mag het een overweginkje meer zijn? De rechtsvormende taak van de Hoge Raad en de motivering van zijn arresten en conclusies: een verslag van het symposium', *Ars Aequi* 2016, p. 678-680.

7 Zie ook I. Giesen, 'Motivering na rechterlijke rechtsvorming: de mogelijke impact van psychologische inzichten en verschillende motiveringsstijlen', *TPR* 2019/4, nr. 22 e.v. en E.R. de Jong, 'Responsieve rechtspraak', *NTBR* 2020/8.

8 Zie voor een recent overzicht bijv. H.A.M. Grootelaar, *Interacting with Procedural Justice in Courts* (diss. UU), 2018.

9 *Asser Procesrecht/Giesen 1* 2015/455; HR 4 juni 1993, ECLI:NL:HR:1993:ZC0986, *NJ* 1993/659, m.nt. D.W.F. Verkade (*Vredo/Veenhuis*).

10 *Asser Procesrecht/Giesen 1* 2015/457.

11 Aan te bevelen is de lezing van: G. de Groot, 'Motiveren van rechterlijke uitspraken: een evenwichtsoefening', in: G.J.M. Corstens e.a. (red.), *175 jaar Hoge Raad der Nederlanden. Bijdragen aan de samenleving*, Den Haag: Bju 2014, p. 113-178.

(wenselijke) invulling onder meer afhankelijk is van de aard van het recht dat in het geding is, het rechtsgebied waarbinnen een geschil zich aandient, de procesrechtelijke context, en de stand van de discussie in literatuur en rechtspraak over de voorliggende thematiek.¹² Uit die literatuur blijkt voorts dat de ideeën over wat als een deugdelijke motivering te gelden heeft, nauw samenhangen met het idee dat men heeft over het doel van de motivering en de adressant(en). Zo kan de motivering gericht zijn op de procespartijen, in het bijzonder de verliezende partij, de rechtspraak of de maatschappij in het algemeen. Wat betreft het doel dat gediend kan worden met de motivering, kan men denken aan het leveren van een bijdrage aan rechtsvorming, het zorgen voor effectieve geschilbeslechting tussen de partijen, het creëren van (de perceptie van) procedurele rechtvaardigheid, het verschaffen van duidelijkheid aan de rechtspraktijk, het mogelijk maken van controle in de rechterlijke kolom en, ten slotte, het verschaffen van maatschappelijke legitimatie aan de rechtspraak.¹³ Veel van de gedachten over wat te gelden heeft als een deugdelijke motivering hebben zich de afgelopen jaren met name ontwikkeld in relatie tot het belang van rechtsvorming,¹⁴ rechtsduidelijkheid, effectieve geschilbeslechting, en rechtsbescherming (in de vorm van inhoudelijke controle van de kwaliteit van rechterlijke uitspraken).¹⁵ Daarbij legt men, afhankelijk van het doel dat wordt uitgelicht, verschillende accenten die bepalend zijn voor de gedachten over wat een deugdelijke motivering is. Zo is in de literatuur aandacht geweest voor het belang van helder en toegankelijk taalgebruik,¹⁶ het gebruik van rechtsvergelijkend materiaal, het feit dat de Hoge Raad vaker aangeeft om te gaan en de vraag hoe de rechter de keuze dient te maken tussen het wijzen van een 'brede of smalle' uitspraak en die tussen een 'diepe of ondiepe' uitspraak.¹⁷

2.2 Ideeën over deugdelijk motiveren in relatie tot maatschappelijke aanvaarding van rechtspraak

Wij richten ons hier verder op de ideeën over deugdelijke motivering in relatie tot maatschappelijke aanvaarding van rechtspraak. Het startpunt van deze ideeën is dat de motivering

wordt gezien als één van de instrumenten die de rechter tot zijn beschikking heeft om aan de samenleving verantwoording af te leggen van zijn rechtspraak. Zo is het, aldus Nieuwenhuis, voor de legitimiteit van de rechtspraak uiteindelijk van belang dat de samenleving wordt overtuigd van de juistheid van een uitspraak.¹⁸ Of, als men het in negatieve zin wil stellen, een moeilijk te plaatsen vonnis creëert onbehagen en zet, aldus Van der Wiel, de aanvaarding van rechtspraak onder druk.¹⁹ Indien de rechter correct verantwoording aflegt, vergroot hij, zo is de gedachte, de maatschappelijke legitimiteit van (zijn) rechtspraak. In de rechtspraak en literatuur wordt dan ook algemeen aangenomen dat een deugdelijke motivering onder meer de acceptatie van de beslissing in een specifiek geval, en het vertrouwen in de rechtspraak in het algemeen ten goede komt.²⁰ Dit zou onder meer het geval zijn omdat door handhaving van de motiveringseis 'verkeerde' beslissingen worden uitgebannen. Het uitbannen van 'verkeerde' beslissingen komt vervolgens de kwaliteit van de rechtspraak ten goede, hetgeen uiteindelijk het vertrouwen in de rechtspraak verhoogt en daarmee ook de legitimiteit en aanvaardbaarheid daarvan.²¹ Om 'verkeerde' beslissingen uit te bannen en om de maatschappij te overtuigen van de juistheid van rechtspraak, moet de rechter dus zijn beslissing deugdelijk motiveren, zo is de redenering.²²

2.3 Motiveringsstijlen: onderscheid aan de hand van inhoud en vorm

Wanneer men er, voor nu, van uitgaat dat er inderdaad een verband bestaat tussen een deugdelijke motivering en maatschappelijke aanvaarding van rechtspraak, dan rijst logischerwijs de vervolgvraag wat met het oog op die maatschappelijke aanvaarding als een deugdelijke motivering te gelden heeft. Om deze vraag te kunnen beantwoorden, zal men eerst zicht moeten hebben op welke verschillende stijlen van motivering er zijn. Bij een gebrek aan literatuur waarin een definitie wordt gegeven van verschillende stijlen en eveneens bij gebrek aan literatuur waarin stijlen van elkaar worden onderscheiden, hebben wij zelf verschillende motiveringsstijlen gedefinieerd en onderscheiden.²³ Bij het maken van dat onderscheid hebben wij als uitgangspunt genomen dat wanneer men spreekt over motiveringsstijlen, men doelt op het karakter van de overwegingen die ten grondslag liggen aan een rechterlijke beslissing en ook of, en zo ja, hoe die worden vermeld. Een motiveringsstijl kan dus worden gekarakteriseerd aan de hand van een combinatie van twee factoren: inhoud en vorm.

12 Zie Asser/Vranken** 1995/3; Asser *Procesrecht/Giesen 1* 2015/457 e.v.; Giesen 2020, nr. 42.

13 Zie voor deze laatste gedachte bijvoorbeeld B.T.M. van der Wiel, 'Motivering door de Nederlandse cassatierechter', *TCR* 2018/3, p. 65-70.

14 M.A. Loth e.a., 'Rechtsvinding door de Hoge Raad; de breedte en/of de diepte in?', *Trema* 2007, p. 317-325.

15 Zie over die laatste twee elementen bijv. De Groot 2014, p. 124.

16 Zie recentelijk G. van der Bruggen, 'Klare taal in uitspraken. Meer dan stijl alleen', *NJB* 2020/1808.

17 Een onderscheid tussen motiveringsstijlen vindt men bij Loth e.a. Zich basierend op het werk van Cass Sunstein maken zij een onderscheid tussen brede versus smalle uitspraken en diepe versus ondiepe uitspraken. Het onderscheid *breed/smal* heeft betrekking op de juridische reikwijdte van een uitspraak: beperkt de rechter deze tot het voorliggende geval of geeft hij de uitspraak betekenis voor een groot aantal gevallen. Het onderscheid *diep/ondiep* heeft betrekking op de mate waarin de gronden van de beslissing expliciet naar voren worden gebracht. Er valt uiteraard veel meer te zeggen over en te leren van dit onderscheid. Wij stippen het hier evenwel kort aan, omdat het onderscheid in essentie het perspectief van de rechter en de vraag naar zijn rechtsvormende taak als uitgangspunt neemt. Zoals De Groot terecht aanstipt, geeft het onderscheid, en de daaraan ten grondslag liggende gedachten, een handvat om te bepalen of een geschilpunt een zaakoverstijgend karakter heeft dat al dan niet om een rechtsvormende opstelling van de rechter vraagt. Zie De Groot 2014, p. 113-178. Zie voor het werk van Sunstein: C.R. Sunstein, *One case at a time. Judicial minimalism on the Supreme Court*, Cambridge: Harvard University Press 1999.

18 J.H. Nieuwenhuis, 'Münchhausen of het probleem van de toereikende grond bij het vinden van het recht', in: E.T. Feteris e.a. (red.), *Op goede gronden: bijdragen aan het tweede symposium juridische argumentatie*, Nijmegen: *Ars Aequi Libri* 1997, p. 8. Zie over de relatie tussen motivering en maatschappij ook J.M. Barendrecht, 'Controle, aanvaarding en bestrijding. Motivering en verantwoording tegenover de maatschappij', in: J.L.W. Sillevis Smitt e.a. (red.), *Gemotiveerd gehuldigd. Opstellen aangeboden aan mr. C.D. van Boeschoten*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1993, p. 35-51.

19 B. van der Wiel, 'Motivering door de Nederlandse cassatierechter', *TCR* 2018/3, p. 70.

20 Asser *Procesrecht/Giesen 1* 2015/444-445; Asser *Procesrecht/Korthals Altes & Groen* 7 2014/186.

21 Asser *Procesrecht/Giesen 1* 2015/444.

22 Bijvoorbeeld Vranken 2009; Hartlief 2015, p. 924; Asser *Procesrecht/Giesen 1* 2015/444-445.

23 In par. 4 zal blijken dat we de stijlen ook hebben gevalideerd.

Zowel in relatie tot de inhoud als de vorm, kan men nadere verfijningen aanbrenge. Hoewel wij ons ervan bewust zijn dat inhoud en vorm niet altijd gemakkelijk te onderscheiden zijn, komen wij tot de volgende onderverdeling van stijlen. Hieronder zullen we deze stijlen illustreren aan de hand van één van de drie door ons gebruikte vignettes. Het betreft een procedure waarin een vluchteling schadevergoeding van de Staat vordert wegens verlies van de mogelijkheid om arbeid te verrichten. Deze schade heeft zij geleden doordat zij door de overheid vijf jaar lang ten onrechte niet als vluchteling is erkend. Men herkent hierin het arrest *Iraanse Vluchteling*.²⁴

Wat betreft de inhoud valt allereerst te denken aan een *technisch-juridische motiveringsstijl*.²⁵ Bij deze stijl wordt een beslissing gewezen op grond van overwegingen die voortvloeien uit bronnen met juridisch gezag, zoals wetgeving, wetsgeschiedenis en rechtspraak. In het arrest *Iraanse Vluchteling* overwoog de Hoge Raad bijvoorbeeld dat de Staat weliswaar in strijd heeft gehandeld met artikel 15 en 17 van het Vluchtelingenverdrag, maar dat die verdragsbepalingen niet strekken tot bescherming tegen de geleden schade zodat niet aan het relativiteitsvereiste van artikel 6:163 BW is voldaan. Uiteraard gaat achter dit type overwegingen óók een wereld van verfijningen schuil. Zo omvat dit type overwegingen ook wetshistorische, wetssystematische en teleologische overwegingen.²⁶ Een klein aantal auteurs meent dat juist deze motiveringsstijl de maatschappelijke aanvaarding van rechtspraak ten goede komt.²⁷

Vervolgens is er de, wat wij noemen, *sacrale motiveringsstijl*. Bij deze stijl is de beslissing (mede) gegrond op de dieper gelegen morele overtuiging van de rechter over wat (maatschappelijk) rechtvaardig is.²⁸ De rechter laat zich bij zijn oordeel vervolgens leiden door deze rechtvaardigheidsgedachte. In sommige gevallen zijn deze waarden expliciet juridisch vastgelegd, bijvoorbeeld in de Grondwet of het EVRM. Kenmerkend aan deze stijl is evenwel dat deze overweging, in de ogen van de rechter, gezag geniet juist omdat deze van een fundamenteel morele aard is, en daarmee in een zekere zin hoger wordt aangeslagen dan overwegingen die stelen op bronnen van juridisch gezag. In de casus van de vluchteling kan een dergelijke stijl met zich brengen dat de rechter overweegt dat in Nederland de fundamentele waarde heerst dat het belang van de samenleving belangrijker is dan het belang van een individu. Die

fundamentele waarde brengt dan met zich dat Nederlandse belastinggelden aan doelen moeten worden besteed waar alle burgers van profiteren zoals zorg en onderwijs. De afwijzing van de vordering zal met deze stijl worden onderbouwd door te overwegen dat de Nederlandse Staat weliswaar een verwijt valt te maken bij het niet verstrekken van de verblijfsvergunning, maar dat gezien de genoemde fundamentele waarde het onrechtvaardig is om de Nederlandse samenleving op te laten draaien voor de financiële gevolgen van de gemaakte fout.²⁹

Ten derde valt, wat betreft de inhoud, een *consequentialistische motiveringsstijl* te onderscheiden. Bij deze stijl berust de beslissing van de rechter mede op de (mogelijke) gevolgen van een uitspraak voor zowel de procespartijen als derden, en uiteindelijk dus delen van de maatschappij. Deze stijl is in het kader van de relatie tussen motivering en maatschappelijke aanvaarding van rechtspraak interessant, omdat het bij deze stijl gaat om (een waardering van) de effecten van rechtspraak op de maatschappij. Dergelijke overwegingen kunnen bijvoorbeeld betrekking hebben op de hanteerbaarheid van het recht, de toegang tot de rechter, de verzekeraarbaarheid van bepaalde schade, de economische effecten van aansprakelijkheid en de mogelijke gedragseffecten van aansprakelijkheid. Men vindt regelmatig voorbeelden van consequentialistische overwegingen in de rechtspraak van de Hoge Raad.³⁰ In de casus van de Iraanse vluchteling zou een consequentialistische redenering erop neerkomen dat gezien het feit dat Nederland wordt geconfronteerd met een (aanzienlijke) vluchtelingenstroom, het toekennen van schadevergoeding in een enkel geval ertoe kan leiden dat de Staat in de toekomst voor een aanzienlijk (en wellicht moeilijk te bepalen) aantal gevallen aansprakelijk wordt gehouden. Dat zet de publieke financiële middelen, en in het bijzonder de betaalbaarheid van het vluchtelingentoeslatingssysteem, te veel onder druk.

De tweede factor die van belang is voor het onderscheiden van motiveringsstijlen, is de *vorm* van de motivering. Hiermee doelen we in het bijzonder op (de afwezigheid van) de vermelding van de verschillende overwegingen die ten grondslag liggen aan de beslissing én de vermelding van hoe die overwegingen zijn meegewogen. Met de vorm doelen wij dus niet op het taalgebruik. Hoewel het taalgebruik een belangrijk element van de motivering is, valt de invloed van de begrijpelijkheid van de taal die in de motivering wordt gebezigd op de maatschappelijke aanvaarding van rechtspraak, in beginsel buiten deze empirische studie.³¹ Discursieve motivering wordt

24 HR 13 april 2007, ECLI:NL:HR:2007:AZ8751, NJ 2008/576, m.nt. J.M.B. Vranken.

25 Bij de inhoud dient daarbij aangetekend te worden dat men zich hier ook op het snijvlak bevindt van kwesties van rechtsvinding.

26 Zie Asser/Vranken** 1995/116 e.v.

27 Buruma 2015, p. 151; Asser *Procesrecht/Korthals Altes & Groen* 7 2015/309.

28 Zie ook N.T. Feather & R.J. Boeckmann, 'Perceived Legitimacy of Judicial Authorities in Relation to Degree of Value Discrepancy with Public Citizens', *Social Justice Research* 2013/26, afl. 2, p. 193-217; L.J. Skitka, 'Do the Means Always Justify the Ends, or Do the Ends Sometimes Justify the Means? A Value Protection Model of Justice Reasoning', *Personality and Social Psychology Bulletin* 2002/28, afl. 5, p. 588-597; L.J. Skitka & E. Mullen, 'Moral Convictions Often Override Concerns About Procedural Fairness: A Reply to Napier and Tyler', *Social Justice Research* 2008a/21, afl. 5, p. 529-546; L.J. Skitka & E. Mullen, 'Understanding Judgments of Fairness in a Real-World Political Context: A Test of the Value Protection Model of Justice Reasoning', *Personality and Social Psychology Bulletin* 2002/28b, afl. 10, p. 1419-1429.

29 Deze redenering kan, zo kunnen wij ons goed voorstellen, op inhoudelijke gronden omstreden zijn. Echter, juist dat gegeven maakt de casus geschikt voor onze empirische toets. Zie nader par. 3.3.

30 Zie De Jong & Van der Linden 2017, p. 4-16. Zie voor een recent voorbeeld HR 19 juni 2020, ECLI:NL:HR:2020:1090, r.o. 2.9.1.

31 We hebben uiteraard wél gevalideerd dat de vignettes voor de respondenten begrijpelijk zijn. Toch kan het taalgebruik niet geheel buiten beschouwing blijven. De Groot 2014, p. 13, signaleert mede in de context van discursieve motivering, dat de stijl van de Hoge Raad 'onmiskkenbaar is veranderd' van een 'stijl waarin spaarzaamheid van woorden de boventoon voerde, naar een meer narratieve uitsprakenstijl. Die narratieve uitsprakenstijl vertoont voor een belangrijk deel overlap met de discursieve stijl, die zich kenmerkt door het gegeven dat verschillende argumentatielijnen worden geëxpliciteerd.

doorgaans getypeerd als de stijl waarin de rechter zijn besluitvormingsproces inzichtelijk maakt door inzicht te verschaffen in welke verschillende argumenten relevant zijn geweest voor zijn oordeelsvorming, alsmede welke waarde hij (niet) aan die overwegingen heeft toegekend. Indien deze overwegingen richting verschillende uitkomsten wijzen, zo is de gedachte achter discursieve motivering, dan geeft de rechter ook inzicht in hoe hij deze overwegingen heeft gewikt en gewogen.³² Mede vanwege de hanteerbaarheid van ons onderzoek hebben we ervoor gekozen om de discursieve motiveringsstijl gelijk te stellen met de consequentialistische stijl. Dat is een belangrijke beperking van het onderzoek. Die beperking is echter overkomelijk, omdat pleidooien voor een discursieve motiveringsstijl en de gevallen waarin de Hoge Raad deze hanteert, mede zien op de weging van de maatschappelijke consequenties van een uitspraak. Daar komt bij dat technisch-juridische en sacrale overwegingen zich mede kenmerken door het gegeven dat de bron van een overweging (wet of een diepere rechtvaardigheidsoverweging) een bepaalde autoriteit toekomt. Dat kan met zich brengen dat in die stijlen ogenschijnlijk maar één uitkomst (want de wet of de fundamentele waarde dicteert die uitkomst) mogelijk is. Daarmee lijken die stijlen zich minder te lenen voor een discursieve vorm.

3. Het theoretische kader: koppeling tussen stijlen en determinanten van acceptatie

3.1 Verhoudingen tussen acceptatie en motivering

Om (een begin van) een antwoord te vinden op de betekenis van de (discursieve) motiveringsstijl voor de acceptatie van rechtspraak dient het begrip 'acceptatie' nader te worden geoperationaliseerd. Acceptatie is nauw verbonden met een sociaalwetenschappelijk begrip van legitimiteit van machtsuitoefening. Er is sprake van legitieme machtsuitoefening, aldus Beetham in zijn standaardwerk, indien deze machtsuitoefening 'I) conforms to established rules, II) the rule can be justified by reference to shared beliefs, III) there is evidence of consent by the subordinate to the particular power relation.'³³ Het laatste aspect ziet op acceptatie van de machtsuitoefening, en het bewijs daarvan. Acceptatie van machtsuitoefening kan verschillende uitingsvormen aannemen en kan betrekking hebben op verschillende uitingen van machtsuitoefening. Wij verstaan onder acceptatie de mate van goedkeuring, instemming of afkeuring die een actor (uitdrukkelijk of stilzwijgend) aan de dag legt ten opzichte van een rechterlijke uitspraak. Uitgaande van deze definitie zijn wij op zoek gegaan naar bestaande kennis en inzichten over de invloed van de motiveringsstijl op de acceptatie van rechterlijke uitspraken, alsmede naar studies over de vraag hoe deze invloeden empirisch kunnen worden onderzocht. Een (onzes inziens veilig) uitgangspunt bij die zoektocht is dat acceptatie voor een belangrijk deel wordt bepaald door andere invloeden dan de gehanteerde motiveringsstijl.

32 Asser/Vranken** 1995/217; Vranken 2009; Buruma 2015, p. 150-158.

33 D. Beetham, *The Legitimacy of Power*, New York: Palgrave 2013 (2nd ed.), p. 16.

3.2 Determinanten van acceptatie van uitspraken en de invloed van motiveringsstijlen

Uit de inventariserende literatuurstudie kwam als eerste naar voren dat het zogeheten 'morele mandaat' van invloed is op de mate waarin mensen een uitspraak accepteren. Het morele mandaat ziet op de overeenkomst óf discrepantie tussen de inhoudelijke beslissing enerzijds en de morele (of religieuze) overtuigingen van een persoon ten aanzien van die beslissing anderzijds. In het bijzonder lijkt het erop dat indien men een sterke morele overtuiging over een bepaald vraagstuk heeft, men minder open staat voor alternatieve uitkomsten en argumenten: '*outcomes and procedures will be perceived as legitimate and fair if they are consistent with perceivers' moral mandates and will be perceived as illegitimate and unfair if they are inconsistent with perceivers' moral mandates*', aldus Sitka en Mullen.³⁴ Het morele mandaat geeft dus aan in hoeverre de inhoud van een uitkomst in de ogen van de burger in morele zin juist is. Met name in situaties waarin de burger de in een uitspraak centraal staande thematiek moreel belangrijk vindt, zou dit morele mandaat een (bepalende) invloed hebben op de acceptatie van die uitspraak.

De werking van dit morele mandaat heeft een aantal consequenties voor de inrichting van onze empirische studie. Het brengt met zich dat wij bij de ontwikkeling van de vignetten hebben gekozen voor casus die thematiek aansnijden waarvan wij verwachten dat mensen ze moreel (tot op een bepaald niveau) belangrijk achten. Voorts impliceert het morele mandaat dat wanneer de burger het op morele gronden (on)eens is met de uitkomst, andere invloeden dan die inhoudelijke uitkomst, zoals de gehanteerde motivering, minder van belang zijn voor de acceptatie (of een gebrek eraan) van de inhoud. Dat doet de vraag rijzen of in die gevallen waarin het morele mandaat zwak is of ontbreekt, de gehanteerde motiveringsstijl een positieve invloed kan hebben op de acceptatie van die uitspraak. In het bijzonder zou men geneigd kunnen zijn om te verwachten dat in een dergelijk geval een discursieve motiveringsstijl méér kan bijdragen aan de acceptatie van die beslissing dan een sacrale motiveringsstijl.³⁵ Immers, er is bij een discursieve motiveringsstijl expliciet aandacht voor de verschillende argumenten, terwijl bij een sacrale stijl juist naar voren komt dat er moreel maar één antwoord mogelijk is. Ten slotte hebben we vanwege de werking van het morele mandaat en om te kunnen bepalen in hoeverre de acceptatie nog wordt beïnvloed door de motiveringsstijl, ervoor gekozen om in de vignetten thematiek centraal te stellen waarover de respondenten, naar onze inschatting, moreel ook verschillend oordelen.

Voorts komt in de literatuur naar voren dat (de aanwezigheid van) *institutionele loyaliteit* een belangrijke invloed heeft op de mate waarin rechterlijke uitspraken worden geaccepteerd.³⁶

34 Skitka & Mullen 2002a, p. 589; Skitka & Mullen 2002b, p. 1420.

35 Anders gezegd: als het morele mandaat ontbreekt – d.w.z. men vindt 'het' een belangrijke kwestie, maar is het niet eens met de uitkomst op morele gronden – dan draagt een discursieve motiveringsstijl het meeste bij aan de mate van acceptatie.

36 Deze determinant is enigszins bijzonder, omdat de mate van institutionele loyaliteit ook zou kunnen worden beïnvloed door de hieronder besproken determinanten.

Institutionele loyaliteit kan worden begrepen als het basisniveau van 'loyaliteit' aan, ofwel: vertrouwen in, een rechterlijke instantie. Institutionele loyaliteit, en de mate waarin deze aan- of afwezig is, geeft aan in welke mate burgers rechtspraak accepteren ongeacht hun waardering (of juist afkeuring) van de inhoudelijke uitkomst in een specifiek geval. Dit basisvertrouwen is veerkrachtig en wordt niet (direct) substantieel aangetast door één onwelgevallige uitspraak.³⁷ De werking van institutionele loyaliteit suggereert dat hoe hoger de mate van institutionele loyaliteit is, hoe minder de gehanteerde motiveringsstijl van invloed is op de mate van acceptatie van een uitspraak.³⁸ De vraag is of dit ook andersom werkt: wordt bij een lagere mate van institutionele loyaliteit de motiveringsstijl belangrijker? De relatie tussen de mate waarin een instituut institutionele loyaliteit geniet en de door dat instituut gehanteerde motiveringsstijl is, voor zover ons bekend, één keer eerder empirisch onderzocht. Het betreft hier Amerikaans onderzoek (Farganis 2012) waarin met vignetten en vragenlijsten is onderzocht of de mate van institutionele loyaliteit die het Hooggerechtshof van de Verenigde Staten geniet en de mate waarin zijn uitspraken worden geaccepteerd, wordt beïnvloed door het soort argumenten dat de rechter in zijn motivering bij politiek gevoelige zaken naar voren brengt.³⁹ In het onderzoek van Farganis werden de respondenten in drie groepen verdeeld. Farganis maakte voorts een onderscheid tussen technisch-juridische argumenten, morele argumenten en argumenten gebaseerd op opiniepeilingen ('wat wil het volk') die deze groepen werden voorgelegd. De onderzoeker concludeert onder meer dat het gebruik van technisch-juridische overwegingen in de voorgelegde zaken de ervaren legitimiteit van rechtspraak enigszins verhoogt. De gepercipieerde legitimiteit van het Hooggerechtshof is het hoogst wanneer het Hof technisch-juridische argumenten gebruikt en het laagst wanneer de gebruikte argumenten, in de woorden van Farganis, *extraconstitutional*, waren. Een (enigszins speculatieve) verklaring hiervoor kan zijn dat burgers juist verwachten dat het instituut, in dit geval de rechter, op een bepaalde manier rekenschap geeft van zijn beslissingen die zij kenmerkend en wenselijk achten voor het desbetreffende instituut, in dit geval technisch-juridische argumentatie, én dat het instituut juist om die reden (d.w.z. door het gebruik van technisch-juridische argumenten) institutionele loyaliteit geniet. Anders gezegd: de rechter geniet loyaliteit omdat hij beslist op basis van wetgeving en rechtspraak, en dus appelleert aan 'het gezag van het recht', en niet op basis van (zijn eigen) moraliteit of rechtspolitieke overwegingen. Een ander belangrijk punt dat blijkt uit deze studie is dat de gehanteerde motiveringsstijl invloed kan hebben op de acceptatie van rechtspraak. Echter, de studie leert ook dat de invloed die de gebruikte motiveringsstijl in

een enkele zaak heeft op de institutionele loyaliteit, niet moet worden overschat. Uit het onderzoek blijkt dat ook onder degenen die het niet eens waren met de beslissing van het hof en met de motivering voor deze beslissing, de meerderheid de rechterlijke beslissing (naar eigen zeggen) accepteerde. Een verklaring hiervoor is de hoge mate van institutionele loyaliteit die het Supreme Court in het algemeen geniet.

De laatste te bespreken determinant is de gepercipieerde rechtvaardigheid van de gevolgde procedure (ofwel: de procedurele rechtvaardigheid). Volgens deze stroming aanvaarden mensen eerder uitspraken, ook als die inhoudelijk negatief voor hen zijn, wanneer deze via een (in hun ogen) eerlijke procedure tot stand zijn gekomen.⁴⁰ Deze wetenschappelijke stroming richt zich met name op de ervaren rechtvaardigheid van de gevolgde procedure door (één van de) procespartijen. Wij richten ons hier op de acceptatie door derden. Bovendien richt deze stroming zich met name op andere mechanismen dan de motiveringsstijl die kunnen bijdragen aan de ervaren procedurele rechtvaardigheid, zoals de bejegening van de partijen door de rechter. Wij hebben er daarom voor gekozen om deze determinant buiten het onderzoek te houden.

3.3 *Te exploreren verbanden*

Op basis van de inventariserende literatuurstudie, hebben wij de volgende uitgangspunten voor ons empirische onderzoek geformuleerd.

Afbakening van het onderzoek:

- Gezien het geringe aantal van relevante empirische onderzoeken en het feit dat de beschikbare onderzoeken uit andere rechtsstelsels afkomstig zijn, betreft de kern van het onderzoek een nadere verkenning van de invloed van de motiveringsstijl op de acceptatie van rechtspraak en de mogelijke rol van het morele mandaat en institutionele loyaliteit hierin.
- De resultaten zeggen louter iets over de invloed van de motiveringsstijl *in de context van deze determinanten*, en niet over motiveringsstijlen en acceptatie in het algemeen.

Ontwikkeling van de vignetten:

- Omdat de aanwezige mate van institutionele loyaliteit losstaat van de inhoud van een specifieke uitspraak, hoeft deze niet te worden meegenomen in de ontwikkeling van de vignetten.
- Vanwege het morele mandaat dienen de vignetten te gaan over vraagstukken die mensen moreel belangrijk vinden. Eveneens dient, om de relatie tussen het morele

37 J.L. Gibson, G.A. Caldeira & L.K. Spence, 'Why Do People Accept Public Policies They Oppose? Testing Legitimacy Theory with a Survey-Based Experiment', *Political Research Quarterly* 2005/58, afl. 2, p. 187-201, p. 188; D. Farganis, 'Do Reasons Matter? The Impact of Opinion Content on Supreme Court Legitimacy', *Political Research Quarterly* 2012/65, afl. 1, p. 206-216.

38 Anders gezegd: mensen met een hoge mate van institutionele loyaliteit, accepteren een uitspraak 'toch wel'.

39 Farganis 2012. Dat in het onderzoek is gekozen voor politiek gevoelige zaken valt goed te rechtvaardigen vanwege het hiervoor besproken morele mandaat.

40 Zie onder veel meer L. Walker, E.A. Lind & J. Thibaut, 'The Relation between Procedural and Distributive Justice', *Virginia Law Review*, 65(8) 1979, p. 1401-1420; J. Thibaut & L. Walker, *Procedural Justice: A Psychological Analysis*, Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates, 1975. T.R. Tyler, *Why People Obey the Law*, Yale: Yale University Press 1990; T.R. Tyler, 'Procedural Fairness and Compliance with the Law', *Swiss Journal of Economics and Statistics* 1997/133, afl. 2, p. 219-240; T.R. Tyler & E.A. Lind, 'Procedural justice', in: Sanders & Hamilton 2001, p. 65-92; T.R. Tyler, 'Psychological Perspectives on Legitimacy and Legitimation', *Annual Review of Psychology* 2006/57, p. 375-400; Grootelaar 2018.

mandaat en de gehanteerde motiveringsstijl te kunnen meten, het vignet een vraagstuk te adresseren waarover de morele overtuigingen naar verwachting uiteenlopen. Wij hebben om deze reden gekozen voor een casus over aansprakelijkheid van een gynaecoloog voor wrongful life, schadevergoedingsplicht van de Staat jegens vluchtelingen in geval van een onrechtmatige weigering om een vergunning te verlenen, en de aansprakelijkheid van een automobilist die een dronken fietser aanrijdt.

Keuze voor de te toetsen motiveringsstijlen:

- Zie hierover paragraaf 2.

Te exploreren verbanden tussen determinanten en motiveringsstijlen:

- Naarmate men het meer eens is met de uitkomst van de procedure, heeft de gehanteerde motiveringsstijl, ongeacht welke dat is, minder invloed op de acceptatie van de uitkomst.
- Uitspraken waarmee men het oneens is, vindt men meer acceptabel indien een discursieve motiveringsstijl wordt gehanteerd.
- Indien men het niet eens is met de uitkomst op morele gronden, dan draagt een discursieve motiveringsstijl in vergelijking met de andere stijlen het meest bij aan de acceptatie van die uitspraak.⁴¹
- Hoe hoger de mate van institutionele loyaliteit, hoe minder de gehanteerde motiveringsstijl van invloed is op de mate van acceptatie van een uitspraak.⁴²
- Mensen met een hoge mate van institutionele loyaliteit accepteren vonnissen met een technisch-juridische stijl meer dan vonnissen waarin één van de andere stijlen worden gehanteerd.

4. Empirische studie: methoden en opzet

Om de hiervoor beschreven verhoudingen te exploreren, is een drietal experimenten uitgevoerd.

De eerste twee dienden als 'pilots' om de studiematerialen te testen en te verfijnen. Het laatste experiment betrof de daadwerkelijke toets van de verschillende verbanden. Het doel van de pilots was om te controleren of de motiveringsstijlen zoals die door ons zijn geïdentificeerd, ook daadwerkelijk zoals bedoeld geïnterpreteerd werden. Met andere woorden, werd bijvoorbeeld de discursieve stijl ook daadwerkelijk als zodanig gepercipieerd, of was deze onvoldoende onderscheidend van de andere twee stijlen? Omdat de hieronder onderscheiden stijlen door onszelf zijn bedacht, hebben we allereerst in twee sessies met collega-juristen van de Universiteit Leiden en de Universiteit Utrecht, het door ons gemaakte onderscheid tussen de verschillende motiveringsstijlen gevalideerd. Met behulp van die bijeenkomsten hebben we ervoor

gezorgd dat de verschillende variaties in de motiveringsstijlen ook door collega-juristen als zodanig worden herkend.

In de eerste pilotstudie is vervolgens aan niet-juridisch geschoolde participanten een casus voorgelegd en is hen gevraagd naar hun perceptie van de door de rechter gehanteerde motiveringsstijl. Het vonnis van de casus werd gemotiveerd middels één van de drie verschillende stijlen: discursief, sarcastisch, of technisch-juridisch. Iedere participant kreeg één van deze motiveringen te zien. Er zijn drie verschillende casus gebruikt en elke participant kreeg slechts één casus voorgelegd.⁴³ Gegeven de drie casus en drie verschillende stijlen, waren er dus negen verschillende combinaties mogelijk; iedere participant kreeg willekeurig één van deze mogelijke combinaties voorgeschoteld. Het doel van het gebruiken van drie verschillende casus in plaats van één, is het verkleinen van de kans dat de bevindingen slechts gelden voor één specifieke casus. Het mogelijke effect van motiveringsstijl op acceptatie zou krachtiger zijn als dit effect consistent gevonden wordt en derhalve onafhankelijk is van een specifieke casus. Na het lezen van de casus is de participanten gevraagd in hoeverre de betreffende motivering van de rechter gekenmerkt werd door (1) het afwegen van de verschillende belangen die spelen in de casus, (2) het zwaar laten wegen van principes en/of algemeen geldende waarden en normen, en (3) door het leidend laten zijn van geldende wetten en eerdere rechtspraak.⁴⁴ Aan deze pilot hebben 496 niet-juristen deelgenomen.

Uit de resultaten bleek echter dat de motiveringsstijlen nog onvoldoende uit de verf kwamen.⁴⁵ Om die reden is een tweede pilotstudie uitgevoerd, waarbij één van de drie casus is vervangen⁴⁶ en tevens is getracht de motiveringsstijlen nadrukkelijker naar voren te laten komen, door bijvoorbeeld uitgebreider belangen af te wegen in de discursieve stijl en nog nadrukkelijker te verwijzen naar wetsartikelen in de technisch-juridische stijl.⁴⁷ In deze tweede pilotstudie zijn ook uitgebreidere instructies gegeven aan de participanten, waarin is stilgestaan bij wat we precies verstaan onder motiveringsstijlen en hoe de drie behandelde stijlen van elkaar verschillen.⁴⁸ De verwachting was dat de participanten hierdoor beter in staat zouden zijn de verschillende stijlen te herkennen. Tot slot zijn andere en additionele vragen gesteld om de percepties ten aanzien van de stijlen te meten.⁴⁹

43 Zie Appendix A voor de volledige drie casus zoals gebruikt in Pilot 1, alsook de drie verschillende motiveringsstijlen. De appendix zijn te vinden in DANS (zie voetnoot 1).

44 Zie Appendix B voor een overzicht van alle vragen die gesteld zijn aan de participanten van Pilot 1.

45 Zie Appendix C voor de volledige analyses van Pilot 1.

46 Deze oude casus 2 week in twee opzichten af van de andere casus. Ten eerste, waar de casus 1 en casus 3 moreel gevoelige kwesties betroffen, was de oude casus 2 meer moreel neutraal. De uiteindelijke casus 2 is gekozen omwille van de verwachting dat ook deze kwestie meer morele gevoelens zal oproepen dan de oorspronkelijke casus 2. Ten tweede was ook in de data terug te zien dat participanten anders reageerden op de oorspronkelijke casus 2 dan op de andere twee casus. Met het includeren van de nieuwe casus 2 is geprobeerd meer consistentie te creëren.

47 Zie Appendix D voor de nieuwe motiveringen en casus zoals gebruikt in Pilot 2.

48 De volledige instructies en omschrijvingen van de stijlen zijn terug te vinden in Appendix D.

49 Zie Appendix E voor een overzicht van de vragen die gesteld zijn na de casus.

41 Anders gezegd: als het morele mandaat ontbreekt – d.w.z. men vindt 'het' een belangrijke kwestie, maar is het niet eens met de uitkomst op morele gronden – dan draagt een discursieve motiveringsstijl het meeste bij aan de mate van acceptatie.

42 Anders gezegd: mensen met een hoge mate van institutionele loyaliteit, accepteren een uitspraak 'toch wel'.

Aan deze tweede pilot hebben 512 niet-juristen meegedaan en uit de resultaten kwam naar voren dat de stijlen nu wel goed herkend werden, ongeacht welke van de drie casus gepresenteerd werd.⁵⁰

5. Hoofdstudie: toets van de verbanden

5.1 Procedure en onderzoekopzet

Voor het uiteindelijke experiment was de procedure nagenoeg hetzelfde als voor de twee pilots. Dat wil zeggen dat de participanten één van de drie casus voorgelegd kreeg waarin het vonnis door de rechter gemotiveerd werd middels één van de drie stijlen. De casus en stijlen waren identiek aan die in Pilot 2.⁵¹

De eerste casus betrof een beroepsfout van een gynaecoloog waardoor de sterilisatie van een vrouw is mislukt en de vrouw zwanger is geraakt. Het echtpaar wil vergoeding van de kosten van het grootbrengen van het kind tot het 18^e levensjaar. De tweede casus betrof een 21-jarige jongen die 's avonds zigzaggend van dronkenschap over de weg fietste zonder verlichting en aangereden werd door een auto. De fietser loopt letselschade op en wil deze schade verhalen op de automobilist. De derde casus betrof een vluchteling uit Syrië die door onzorgvuldig handelen door de Staat een verblijfsvergunning geweigerd is. In de procedure vordert de vluchteling schadevergoeding van de Staat wegens verlies van arbeidsinkomsten en pensioenschade, omdat vaststaat dat zij deze schade heeft geleden doordat zij door de overheid vijf jaar lang ten onrechte niet als vluchteling is erkend.

In tegenstelling tot hetgeen in de pilots gebeurde, zijn in dit experiment geen vragen gesteld over de perceptie van de stijlen. Ook zijn er geen instructies gepresenteerd die de verschillende stijlen toelichten. In dit experiment zijn slechts vragen gesteld die bedoeld zijn om de acceptatie van de uitspraak, het morele mandaat, alsook de institutionele loyaliteit van de participanten te meten. Daarnaast zijn enkele vragen meegenomen voor exploratieve doeleinden; het gaat om de vragen die zien op de schrijfstijl en de gepercipieerde persoonlijkheid van de rechter. Tot slot is de participanten een drietal vragen voorgelegd die tezamen de zogeheten 'Cognitive Reflection Test' (CRT) vormen. Deze test meet in hoeverre een participant een meer analytisch dan wel een meer intuïtieve manier van denken heeft.⁵²

Voor de vragen die tezamen de verschillende factoren trachten te meten, is de interne consistentie bepaald. Met andere woorden, meten de verschillende vragen wel een en hetzelfde construct en kunnen zij derhalve wel tezamen gebruikt worden als meting van de verschillende constructen? In Tabel 1 zijn de Cronbach alpha's gerapporteerd (de maat voor interne consistentie).⁵³

Tabel 1. Interne consistenties (Cronbach alpha's) voor de verschillende constructen voor zowel de steekproef van juristen als die van niet-juristen.

	Juristen	Niet-juristen
Acceptatie	.78	.86
Moreel mandaat	.95	.98
Institutionele loyaliteit	.60	.81
Schrijfstijl	.70	.78

5.2 Participanten

Dit experiment is door middel van een online survey uitgevoerd onder zowel studenten rechtsgeleerdheid (hierna: juristen) als onder niet-juristen. In totaal hebben 287 juristen meegedaan aan het onderzoek. Om de kwaliteit van de data te waarborgen, is een tweetal uitsluitingscriteria opgesteld. Ten eerste zijn participanten uitgesloten indien zij minder dan twee minuten over de gehele survey hebben gedaan. Het afronden van de survey binnen twee minuten zou betekenen dat zij onvoldoende aandachtig de casus hebben gelezen alsook onvoldoende aandachtig de vragen hebben beantwoord. Het tweede criterium was het juist beantwoord hebben van een aandachtsvraag, die halverwege de vragenlijst is gepresenteerd. Deze vraag instrueerde de participanten om het middelste antwoord te kiezen. Zij die dit niet gedaan hebben, zijn uitgesloten, omdat redelijkerwijs kan worden aangenomen dat ook zij onvoldoende aandachtig meededen aan dit onderzoek. Op basis van deze exclusiecriteria zijn tien participanten geëxcludeerd, waardoor de uiteindelijke steekproef 277 juristen betrof. Van hen was 57.4% vrouw en de gemiddelde leeftijd was 21.6, met een gemiddelde afwijking van dit gemiddelde (d.w.z., de standaarddeviatie) van 3.9 jaar. 1.1% (3 participanten) was eerstejaarsstudent,⁵⁴ 50.5% tweede-

50 De casus, motiveringsstijlen en vragen die we aan de respondenten hebben voorgelegd, zijn te vinden in Appendix B.

51 Zie hiervoor Appendix D.

52 Zie Appendix B voor de CRT vragen. Zie S. Frederick, 'Cognitive reflection and decision making', *Journal of Economic Perspectives* 2005, vol. 19. Issue 4, p. 25-42, voor een introductie over de CRT. Zie tevens G. Pennycook, J.A. Fugelsang & D.J. Koehler, 'Everyday Consequences of Analytic Thinking', *Current Directions in Psychological Science*, 2015/24(6), p. 425-432, voor een overzicht van de relaties tussen CRT en bijvoorbeeld attitudes t.a.v. religie en normen en waarden, morele oordelen, en coöperatief gedrag. De juristen scoorden hoger op de CRT dan de niet-juristen, wat erop duidt dat eerstgenoemde gemiddeld genomen een meer analytische, en dus minder intuïtieve, denkstijl hadden. Van de juristen hadden 11.9% nul van de drie vragen goed, 20.6% had één vraag goed, 27.1% had twee vragen goed, en 40.4% had alle drie de vragen goed. Van de niet-juristen hadden 44.7% nul van de drie vragen goed, 21.9% had één goed, 17.9% had twee goed, en 15.4% had alle drie de vragen goed. Een overzicht van alle gestelde vragen is te vinden in Appendix G.

53 Idealiter is de Cronbach's alpha boven de .70. Zie bijvoorbeeld C.E. Lance, M.M. Butts & L.C. Michels, 'The Sources of Four Commonly Reported Cutoff Criteria', *Organizational Research Methods*, 2006/9 (2), p. 202-220, voor de rationale achter dergelijke benchmarks. In de tabel is te zien dat de interne consistentie van de vier vragen die tezamen de institutionele loyaliteit meten onder de juristen niet ideaal is. De resultaten omtrent dit specifieke construct dienen daarom met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden. Echter, in sommige gevallen, zoals voor het testen van een theorie, kan een Cronbach's alpha van .60 ook als acceptabel gezien worden. Zie hiervoor bijvoorbeeld J.C. Nunnally & I.H. Bernstein, *Psychometric theory* (3rd ed.), New York: McGraw-Hill 1994.

54 De uitkomsten van de gerapporteerde analyses verschillen niet op een betekenisvolle manier als de eerstejaars studenten uitgesloten worden. In dat geval kunnen dus dezelfde conclusies getrokken worden.

jaars, 20.9% derdejaars, 13.4% vierdejaars, en 14.1% vijfdejaars of meer.⁵⁵

De niet-juristen zijn gerekruteerd door een panelservice en zijn financieel gecompenseerd voor hun deelname. In totaal hebben 738 participanten deelgenomen, van wie geen enkele ook al aan de pilots heeft meegedaan. Op basis van de genoemde exclusiecriteria zijn 168 participanten uitgesloten. Van de overgebleven 570 participanten was 58.4% vrouw en de gemiddelde leeftijd betrof 42.1, met een standaarddeviatie van 13.1.

5.3 Resultaten

In Tabel 2 zijn de correlaties weergegeven tussen de verschillende factoren die we bekeken hebben. Hierin is te zien dat er voor beide groepen een sterke samenhang is tussen de mate van acceptatie en de mate van moreel mandaat en institutionele loyaliteit. Het oordeel ten aanzien van de schrijfstijl waarmee het vonnis is opgeschreven (let op: het betreft hier nog niet de motiveringsstijl), correleert ook significant met de acceptatie, moreel mandaat en institutionele loyaliteit. Dit wil zeggen dat naarmate de stijl als prettiger wordt ervaren, ook het morele mandaat groter is, alsook de institutionele loyaliteit van de persoon en tevens de acceptatie van het vonnis. Het betreft hier echter correlaties en niet per se causale verbanden. De invloed kan dus ook tegenovergesteld zijn: het kan bijvoorbeeld ook zo zijn dat men uitspraken waarmee men het eens is (d.w.z. die een hoog moreel mandaat hebben) tevens positiever beoordeelt in termen van schrijfstijl. Een interessante correlatie is die tussen CRT en institutionele loyaliteit. Zij die meer analytisch denken (in plaats van intuïtief), zowel juristen als niet-juristen, rapporteren een hogere mate van institutionele loyaliteit, en zijn dus meer getrouw aan instituties zoals de rechtspraak.

Tabel 2. Pearson-correlaties tussen de variabelen voor zowel juristen als niet-juristen. * $p < .01$.

Juristen	Acceptatie	Moreel mandaat	Inst. loy.	Schrijfstijl	CRT
Acceptatie	-	.75*	.30*	.24*	.05
Moreel mandaat		-	.17*	.23*	.05
Inst. loy.			-	.19*	.26*
Schrijfstijl				-	.02
CRT					-

55 De studenten is tevens gevraagd naar hun eindcijfer Nederlands. Het gemiddelde was hier 7.2, met een standaarddeviatie van 0.7.

Niet-juristen	Acceptatie	Moreel mandaat	Inst. loy.	Schrijfstijl	CRT
Acceptatie	-	.87*	.52*	.37*	-.06
Moreel mandaat		-	.51*	.42*	-.14*
Inst. loy.			-	.39*	.17*
Schrijfstijl				-	-.04
CRT					-

Om te onderzoeken welke van de drie variabelen (moreel mandaat, institutionele loyaliteit en schrijfstijl) de sterkste voorspeller is van acceptatie, zijn regressieanalyses uitgevoerd waarbij de drie variabelen stapsgewijs aan een regressiemodel zijn toegevoegd. Hierdoor is het mogelijk om te kijken of elke variabele een significant deel van de variatie in acceptatie kan verklaren, of dat een variabele overlap vertoont met andere variabelen en deze hierdoor geen unieke voorspellende waarde heeft. In Tabel 3, waarin de data van de juristen is gebruikt, is te zien dat in Model 3, waarin alle drie de variabelen zijn opgenomen, alleen moreel mandaat en institutionele loyaliteit een voorspellende waarde hebben voor de mate van acceptatie. Tevens is te zien dat moreel mandaat een ongeveer twee keer zo sterke relatie heeft met de mate van acceptatie als institutionele loyaliteit. De schrijfstijl (nogmaals: niet de motiveringsstijl) die in Model 1 en 2 nog wel voorspellende waarde had, is in dit derde model geen significante voorspeller. Dit betekent dat wanneer men controleert voor de voorspellende waarde van moreel mandaat en institutionele loyaliteit (zoals is gedaan in Model 3), de schrijfstijl van het vonnis geen voorspellende waarde meer heeft voor de mate van acceptatie van het vonnis. Er kan derhalve geconcludeerd worden dat schrijfstijl minder belangrijk is voor de acceptatie van een vonnis dan de mate van moreel mandaat en institutionele loyaliteit.⁵⁶ Dezelfde resultaten zijn gevonden voor niet-juristen, welke zijn beschreven in Tabel 4.

56 Het vermoeden heerst dat moreel mandaat een zogeheten 'confounding factor' is in de relatie tussen schrijfstijl en acceptatie. Dat wil zeggen dat schrijfstijl niet op betekenisvolle wijze samenhangt met acceptatie en dat moreel mandaat juist positief samenhangt met de evaluatie van schrijfstijl en acceptatie van de uitspraak. Dit verklaart waarom de voorspellende waarde van schrijfstijl zoals gevonden in model 1, wegvalt zodra moreel mandaat wordt opgenomen in model 3. Wij zien geen aanleiding om te vermoeden dat een positieve evaluatie van de schrijfstijl leidt tot een hoger moreel mandaat en vervolgens tot meer acceptatie (mediatie) of dat de relatie tussen de evaluatie van de schrijfstijl en acceptatie van de uitspraak afhankelijk is van de mate van moreel mandaat (moderatie). Er zijn derhalve geen additionele analyses uitgevoerd omtrent de schrijfstijl.

Tabel 3. Regressiemodellen van de drie mogelijke voorspellende factoren voor de mate van acceptatie van de vonnissen (steekproef: juristen).

	Model 1			Model 2			Model 3		
	b	SE	p	b	SE	p	b	SE	p
Schrijfstijl	0.25	0.06	<.001	0.20	0.06	.001	0.05	0.04	.227
Inst. loy.	-	-	-	0.42	0.09	<.001	0.27	0.06	<.001
Moreel mandaat	-	-	-	-	-	-	0.66	0.04	<.001
Constant	2.95	0.30	<.001	0.76	0.56	.176	-0.11	0.39	.773
	R ² = .058 F(1,275) = 16.79, p < .001			ΔR ² = .065 F(1,274) = 20.46, p < .001			ΔR ² = .463 F(1,273) = 305.95, p < .001		

Tabel 4. Regressiemodellen van de drie mogelijke voorspellende factoren voor de mate van acceptatie van de vonnissen (steekproef: niet-juristen).

	Model 1			Model 2			Model 3		
	b	SE	p	b	SE	p	b	SE	p
Schrijfstijl	0.45	0.05	<.001	0.24	0.05	<.001	-0.02	0.03	.401
Inst. loy.	-	-	-	0.54	0.05	<.001	0.14	0.03	<.001
Moreel mandaat	-	-	-	-	-	-	0.75	0.02	<.001
Constant	1.74	0.23	<.001	0.20	0.24	.422	0.53	0.14	.401
	R ² = .135 F(1,568) = 88.61, p < .001			ΔR ² = .168 F(1,567) = 136.45, p < .001			ΔR ² = .458 F(1,566) = 1080.82, p < .001		

Vooralsnog lijkt het erop dat de acceptatie van een vonnis primair wordt voorspeld door de mate waarin een persoon zich op morele gronden kan vinden in het vonnis. Met andere woorden, de persoon is het simpelweg eens met de uitspraak. Daarnaast lijkt de institutionele loyaliteit van een persoon ook in positieve zin bij te dragen aan de acceptatie van een vonnis.

In vorenstaande is echter nog geen rekening gehouden met de motiveringsstijl. Heeft de motiveringsstijl invloed op de mate van acceptatie van een vonnis en is dit wellicht met name het geval (of uitsluitend) bij een bepaalde mate van moreel mandaat of institutionele loyaliteit? Om dit te onderzoeken, is ten eerste de mate van acceptatie vergeleken voor de drie stijlen.⁵⁷ De resultaten zijn visueel weergegeven

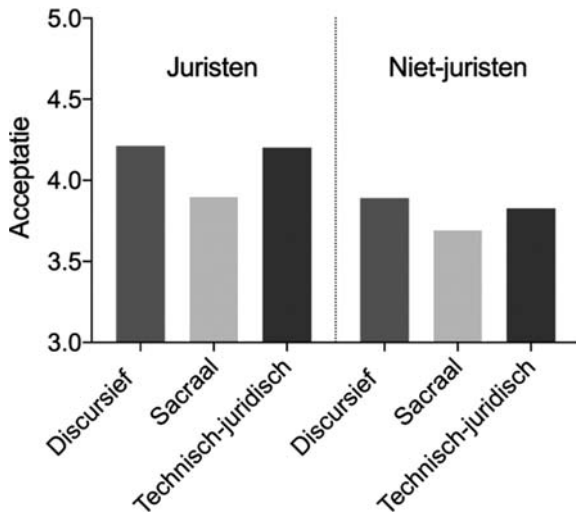
in Figuur 1.⁵⁸ Ondanks dat de sacrale motiveringsstijl ogenschijnlijk voor minder acceptatie lijkt te zorgen, is dit verschil noch voor juristen noch voor niet-juristen statistisch significant.⁵⁹ Wel lijken juristen over het geheel genomen de uitspraken meer te accepteren dan de niet-juristen, onafhankelijk van de motiveringsstijl.

57 Voor deze specifieke statistische toetsen (i.e., het effect van motiveringsstijl op de verschillende uitkomstvariabelen) is middels de software G*Power bepaald dat we voor de juristen-steekproef een 'power' hadden van 0.95 om een effectgrootte van $f = 0.24$ (gemiddeld) te ontdekken. Voor de steekproef van niet-juristen hadden we een power van 0.95 om een effectgrootte van $f = 0.17$ (gemiddeld tot klein) te ontdekken.

58 Binnen de steekproef: juristen zijn de participanten uiteindelijk als volgt verdeeld over de drie verschillende motiveringsstijlen: 94 juristen kregen de discursieve stijl te zien, 83 de sacrale stijl en 100 de technisch-juridische stijl. Voor de niet-juristen was deze verdeling: 181 discursief, 201 sacraal, 188 technisch-juridisch.

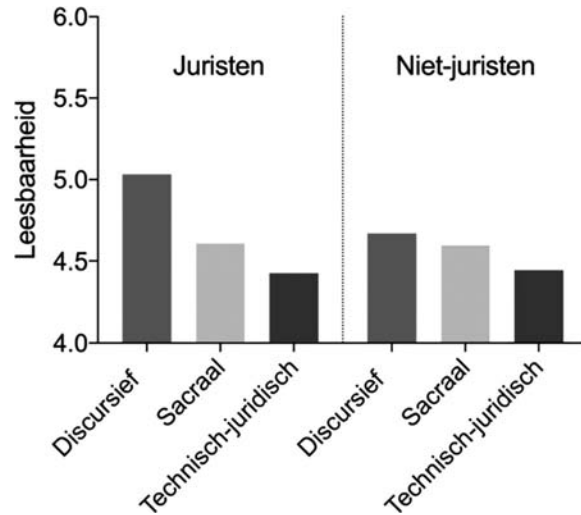
59 Effect van stijl op de mate van acceptatie, $F(2,268) = 1.52, p = .221, \eta_p^2 = .011$. Tevens was er geen interactie met de factor casus, wat betekent dat enig effect van stijl niet afhankelijk is van de gepresenteerde casus, $F(4,268) = 1.22, p < .304, \eta_p^2 = .018$. Ook voor niet-juristen was er geen effect van stijl op acceptatie, $F(2,561) = 1.44, p = .237, \eta_p^2 = .005$, en wederom geen interactie met casus, $F(4,561) = 1.39, p = .237, \eta_p^2 = .010$.

Figuur 1. Gemiddelde mate van acceptatie voor de drie motiveringsstijlen, voor zowel juristen als niet-juristen. De antwoordschaal reikte van 1 (zeer lage acceptatie) tot en met 7 (zeer hoge acceptatie). Een waarde onder de 4 betekent derhalve dat men neigt naar het niet accepteren van het vonnis en een waarde boven de 4 neigt naar het wel accepteren van het vonnis.

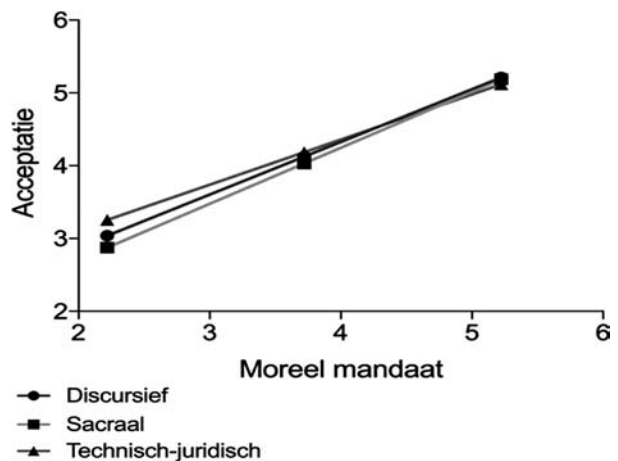

Voor exploratieve doeleinden is tevens geanalyseerd in hoeverre de motiveringsstijl mogelijk invloed heeft op de gepercipieerde leesbaarheid en aantrekkelijkheid van het vonnis. Met andere woorden, leidt een bepaalde motiveringsstijl tot een verhoogde mate van leesbaarheid? De resultaten van deze analyses zijn terug te zien in Figuur 2. Waar voor juristen een discursieve motiveringsstijl leidt tot een stijging in gepercipieerde leesbaarheid ten opzichte van de andere twee stijlen,⁶⁰ is er voor de niet-juristen geen effect zichtbaar.⁶¹ Dat suggereert dat discursief motiveren helpt om uitspraken voor juristen, althans juridische studenten, leesbaarder te maken.⁶²

Figuur 2. Gemiddelde scores op leesbaarheid voor de drie motiveringsstijlen, voor zowel juristen als niet-juristen. De antwoordschaal reikte van 1 (zeer negatieve evaluatie van de leesbaarheid) tot en met 7 (zeer positieve evaluatie van de leesbaarheid). Een waarde onder de 4 betekent derhalve dat men neigt naar het negatief beoordelen van de leesbaarheid van het vonnis en een waarde boven de 4 neigt naar een positieve beoordeling.

Vervolgens onderzochten we of de motiveringsstijl mogelijk wel een effect heeft op acceptatie in een geval waarin het morele mandaat of de institutionele loyaliteit laag of juist hoog is. Het effect van stijl op acceptatie blijkt echter onafhankelijk te zijn van moreel mandaat.⁶³ Met andere woorden, zowel in geval van een hoge mate als in geval van een lage mate van moreel mandaat heeft motiveringsstijl geen effect op de mate van acceptatie. Dit is voor de juristen visueel terug te zien in Figuur 3 en voor de niet-juristen in Figuur 4.

Figuur 3. De gemiddelde acceptatie van het vonnis onder juristen voor de drie stijlen op verschillende niveaus van moreel mandaat.

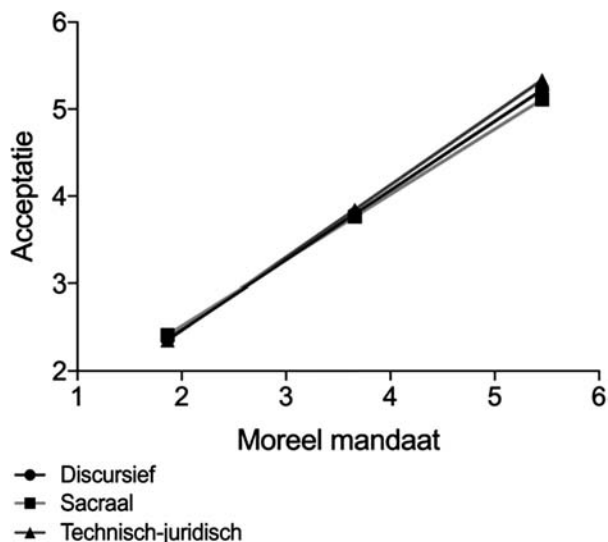
60 Juristen: $F(2,274) = 5.13, p = .006, \eta_p^2 = .036$. Post-hoc tests van verschillen tussen de drie stijlen: discursief verschilt niet significant van sacraal, $p = .108, 95\% \text{ CI}[-0.06, 0.91]$, maar wel van technisch-juridisch, $p = .006, 95\% \text{ CI}[0.14, 1.06]$. Sacraal en technisch-juridisch verschillen niet van elkaar, $p = 1.00, 95\% \text{ CI}[-0.66, 0.30]$.

61 Niet-Juristen: $F(2,567) = 1.33, p = .266, \eta_p^2 = .005$. Post-hoc tests van verschillen tussen de drie stijlen: discursief verschilt niet significant van sacraal, $p = 1.00, 95\% \text{ CI}[-0.26, 0.40]$, en niet van technisch-juridisch, $p = .336, 95\% \text{ CI}[-0.11, 0.56]$. Sacraal en technisch-juridisch verschillen ook niet van elkaar, $p = 0.807, 95\% \text{ CI}[-0.48, 0.18]$.

62 Deze bevinding is met name relevant in het licht van de in paragraaf 3 aangehaalde constatering van De Groot dat de Hoge Raad steeds meer een narratieve stijl hanteert.

63 Deze onderzoeksvraag is onderzocht middels Hayes' PROCESS. Zie hiervoor bijvoorbeeld A.F. Hayes, *Introduction to Mediation, Moderation and Conditional Process Analysis: A Regression-based Approach*, New York: The Guilford Press 2013. Een regressiemodel (10.000 bootstraps) met stijl als predictor, moreel mandaat als moderator, en acceptatie als afhankelijke variabele liet zien dat de interactie tussen stijl en moreel mandaat niet significant was voor juristen, $F(2,271) = 1.46, p = .234$, en ook niet voor niet-juristen, $F(2,564) = 1.48, p = .229$.

De linker meting is op één standaarddeviatie beneden het gemiddelde morele mandaat, de middelste meting is het gemiddelde morele mandaat, en de rechter meting is één standaarddeviatie boven het gemiddelde morele mandaat. De totale schaal voor moreel mandaat verliep van 1 (zeer laag moreel mandaat) tot en met 7 (zeer hoog moreel mandaat). Te zien is dat voor alle niveaus van moreel mandaat (de x-as), er geen verschil is voor de verschillende stijlen (de drie lijnen) in termen van de acceptatie van het vonnis (de y-as).

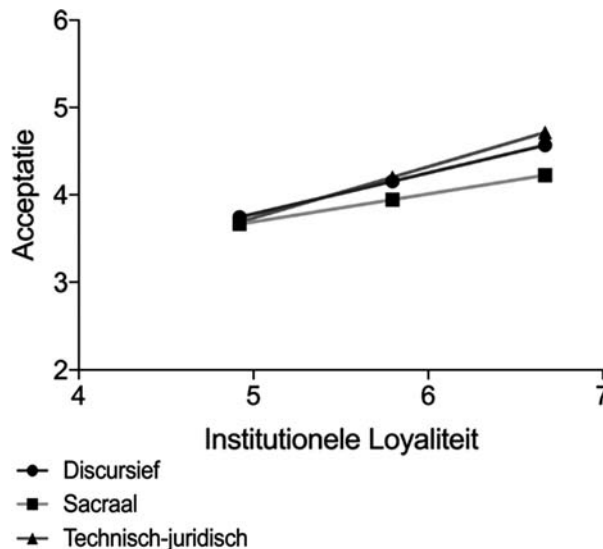

Figuur 4. De gemiddelde acceptatie van het vonnis onder niet-juristen voor de drie stijlen op verschillende niveaus van moreel mandaat.

De linker meting is op één standaarddeviatie beneden het gemiddelde morele mandaat, de middelste meting is het gemiddelde morele mandaat, en de rechter meting is één standaarddeviatie boven het gemiddelde morele mandaat. De totale schaal voor moreel mandaat verliep wederom van 1 (zeer laag moreel mandaat) tot en met 7 (zeer hoog moreel mandaat). Te zien is dat voor alle niveaus van moreel mandaat (de x-as), er geen verschil is voor de verschillende stijlen (de drie lijnen) in termen van de acceptatie van het vonnis (de y-as).

Tevens is onderzocht of het effect van stijl op acceptatie mogelijk afhankelijk is van de mate van institutionele loyaliteit. Voor juristen bleek dit niet zo te zien, zoals te zien is in Figuur 5. Ondanks dat het erop lijkt dat bij een hoge mate van institutionele loyaliteit de sacrale stijl voor de laagste acceptatie zorgt, is dit verschil niet statistisch significant.⁶⁴

64 Wederom is gebruikgemaakt van Hayes' PROCESS. Een regressiemodel (10.000 bootstraps) met stijl als predictor, institutionele loyaliteit als moderator, en acceptatie als afhankelijke variabele liet zien dat de interactie tussen stijl en institutionele loyaliteit niet significant was voor juristen, $F(2,271) = 1.46, p = .234$.

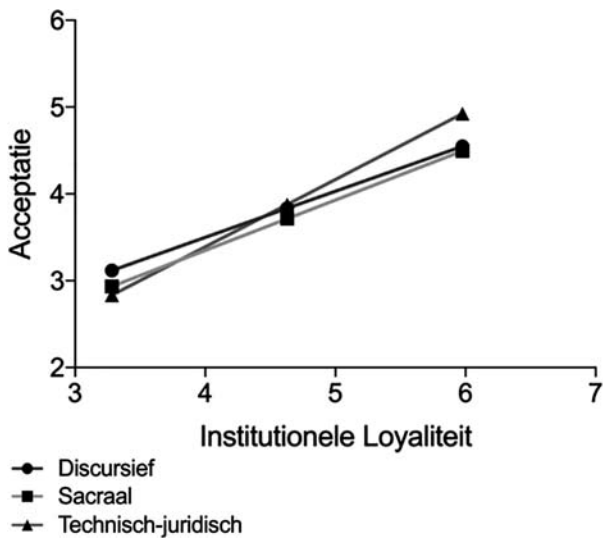
Figuur 5. De gemiddelde acceptatie van het vonnis onder juristen voor de drie stijlen op verschillende niveaus van institutionele loyaliteit.

De linker meting is op één standaarddeviatie beneden de gemiddelde institutionele loyaliteit, de middelste meting is de gemiddelde institutionele loyaliteit, en de rechter meting is één standaarddeviatie boven de gemiddelde institutionele loyaliteit. De totale schaal voor institutionele loyaliteit verliep van 1 (zeer lage institutionele loyaliteit) tot en met 7 (zeer hoge institutionele loyaliteit). Te zien is dat voor alle niveaus van institutionele loyaliteit (de x-as), er geen verschil is voor de verschillende stijlen (de drie lijnen) in termen van de acceptatie van het vonnis (de y-as).

Voor niet-juristen was er echter wel een relatie tussen motiveringsstijl en institutionele loyaliteit.⁶⁵ Zoals te zien is in Figuur 6 zorgde een technisch-juridische motiveringsstijl voor een lichte stijging in acceptatie voor hen die hoog scoren op institutionele loyaliteit.⁶⁶ Echter, deze bevindingen grenzen aan de traditionele waarden voor statistische significantie en dienen daarom met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden.

65 Een regressiemodel (10.000 bootstraps) met stijl als predictor, institutionele loyaliteit als moderator, en acceptatie als afhankelijke variabele liet zien dat de interactie tussen stijl en institutionele loyaliteit nagenoeg significant was voor niet-juristen, $F(2,564) = 2.95, p = .053$.

66 Voor de groep die één standaarddeviatie boven het gemiddelde scoort op institutionele loyaliteit was er een nagenoeg significant effect voor de dummyvariabele die zo gecodeerd was dat discursief en sacraal beide een '0' toegekend hebben gekregen en technisch-juridisch een '1'. De regressie coëfficiënt van deze dummyvariabele was hier: $B = 0.37, se = 0.21, p = .070, 95\% \text{ CI} [-0.03, 0.78]$.

Figuur 6. De gemiddelde acceptatie van het vonnis onder niet-juristen voor de drie stijlen op verschillende niveaus van institutionele loyaliteit.

De linker meting is op één standaarddeviatie beneden de gemiddelde institutionele loyaliteit, de middelste meting is de gemiddelde institutionele loyaliteit, en de rechter meting is één standaarddeviatie boven de gemiddelde institutionele loyaliteit. Voor hen die relatief laag scoren op institutionele loyaliteit (links op de x-as) is geen verschil te zien voor de verschillende stijlen (de drie lijnen) in termen van de acceptatie van het vonnis (de y-as). Voor hen die relatief hoog scoren op institutionele loyaliteit (rechts op de x-as) is wel een verschil te zien voor de verschillende stijlen (de drie lijnen) in termen van de acceptatie van het vonnis (de y-as), namelijk een lichte voorkeur voor de technisch-juridische stijl.

Voor juristen noch voor niet-juristen was de relatie tussen de motiveringsstijl en de mate van acceptatie afhankelijk van de score op de CRT en dus van de denkstijl. Met andere woorden, zowel de meer analytische als de meer intuïtieve denkers laten hetzelfde patroon zien als het aankomt op het effect van motiveringsstijl op acceptatie.⁶⁷

6. Conclusie

Tezamen schetsen de resultaten het beeld dat de stijl waarmee de rechter een vonnis motiveert weinig voorspellende waarde heeft voor de mate waarin derden een uitspraak accepteren. De belangrijkste factor voor maatschappelijke acceptatie van rechtspraak lijkt simpelweg te zijn of men het eens is met de uitspraak (d.w.z., het morele mandaat). Daarnaast heeft institutionele loyaliteit ook een voorspellende waarde voor de mate van acceptatie van een vonnis, zij het in mindere mate dan moreel mandaat. Tot slot lijken

ook kenmerken van individuen een rol te spelen bij de mate van acceptatie. Zo vertoonden de juristen in dit onderzoek over het geheel genomen een hogere mate van acceptatie dan de niet-juristen, al kan niet met zekerheid vastgesteld worden dat dit te maken heeft met het volgen van een studie rechtsgeleerdheid. Immers, beide groepen verschilden ook op andere kenmerken, zoals leeftijd en opleidingsniveau.

Men kan zich afvragen of het voorgaande een (voor ons) teleurstellend resultaat is. Enerzijds verwachtten we bevestiging te vinden van de stelling dat met het oog op maatschappelijke aanvaarding van rechtspraak, discursief motiveren 'beter' is dan andere stijlen.⁶⁸ Anderzijds leiden, zo hopen wij, de door ons gevonden negatieve resultaten tot een (nog beter) geïnformeerd debat over maatschappelijk effectieve rechtspraak, taalgebruik in uitspraken en de gehanteerde motiveringsstijlen. Immers, de resultaten geven inzicht in welke effecten men (niet) van verschillen in motiveringsstijlen mag verwachten. Wij maken uit de resultaten op dat men de (maatschappelijke) noodzaak tot discursieve motiveringen niet dient te overschatten. Om de maatschappij te bereiken en maatschappelijke acceptatie van rechtspraak te vergroten, lijken eerder andere mechanismen dan de schriftelijke motivering aangewezen. Dat kan met name in maatschappelijk gevoelige rechtszaken een belangrijk inzicht zijn. Het idee dat met name in die zaken een discursieve motivering de maatschappelijke acceptatie van rechtspraak ten goede kan komen, wordt niet door ons onderzoek bevestigd. Kortom: vanuit het oogpunt van aanvaardbaarheid van de rechtspraak door derden, is discursieve motivering niet per se noodzakelijk. Uiteraard kunnen er wel andere goede redenen zijn om over te gaan tot discursieve motivering. Zo lijkt een discursieve motivering de leesbaarheid van de uitspraak voor juristen te verbeteren. Bovendien kan, althans in theorie, een discursieve motivering de voorspelbaarheid van het recht voor de rechtspraak ten goede komen. Of dat gegeven op zichzelf een afdoende zwaarwegend argument is om 'en masse' discursief te gaan motiveren, ligt wat ons betreft nog open.

67 Een regressiemodel (10.000 bootstraps) met stijl als predictor, CRT als moderator, en acceptatie als afhankelijke variabele liet zien dat de interactie tussen stijl CRT niet significant was voor juristen, $F(2,271) = 0.45, p = .640$, en ook niet voor niet-juristen, $F(2,564) = 0.67, p = .512$.

68 Zie bijvoorbeeld hoopvol Giesen 2020, nr. 47.